

MODERNİZMDEN POSTMODERNİZME KİMLİĞİN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ

Sibel KARADUMAN^a

ÖZET

Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında yükselen kavramlardan biri olan kimlik kavramı, günümüzde özellikle göç, din, cinsiyet, milliyetçilik ve etnisite araştırmalarında neredeyse vazgeçilmez bir kavram olarak literatürde yerini almıştır. Günümüzde, kimlik algısı konusunda kavramsal bir değişim gözlemlenmiş, adeta bir valiz kavram haline gelen kimlik kavramının eksenleri değişmiştir. İnsanın içinde yaşadığı topluma, kültüre karşı bir tutunum aracı olan kimlik olgusu, modernizmden postmodernizme kadar geçen süreçte, kavramsal olarak çeşitlilik ve değişkenlik göstermiştir. Bu çalışma çokyüzlü ve son derece karmaşık bir karakteri olan kimlik kavramının bu süreç içerisinde nasıl bir yapısal dönüşüm geçirdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: kimlik, modernizm, postmodernizm, küreselleşme

GİRİŞ

Kimlik kavramı toplumun sosyal sisteminin en temel ve en önemli kökenini oluşturmaktadır. Kimlik, bireylerin gerek kültürel gerekse yaşadıkları çevrelerdeki sosyal konum ve statülerinin karşılığı olan çok boyutlu, inanç, tutum, değer yargıları gibi yaşam biçimini sembolize eden bir kapsama sahiptir. Kimlik, yüzeysel olarak kısaca kişilerin ve çeşitli büyüklük ve nitelikteki toplumsal grupların “kimsiniz, kimlersiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardır (Güvenç, 1993:3). Bu soruyla karşı karşıya kalanların kendilerine sordukları “ben kimim?” sorusunun kaynağı hayatı sorunsallaştırma biçimi olarak yaşamın içine aks etmektedir. Bireyin kim olduğuna dair sorulan sorulara verilen cevaplar, her şeyden önce sosyal bir bağlam içinde oluşur. Kimliğimizi sarmalayan bu özellikler, toplumda yaşayan diğer bireylerle girdiğimiz sosyal ilişkiler ve etkileşimler içinde oluşan niteliklerdir. Bu da temelinde kültür içinde biçimlenir.

Kimlik oluşumu çocukluğun ilk yıllarında başlar ve aşamalı bir şekilde bir ömür boyu devam eder. Öncelikle aile içi etkileşimlerle şekillenen kimlik, kendine güven, özsaygı değerlilik duygularıyla olumlu ya da olumsuz bir biçimde gelişmeye başlar. Ben kimim?” sorusunun dayanağı olan “ben”in tanınması ve tanımlanması, kimliğin sosyal psikolojik temelini işaret eder. Buna, kişinin varlığıyla ilgili tüm anlamları (değerleri) içine alan öznel bir duygu olarak “kişisel kimlik” diyebiliriz (Güleç, 1992:14). Psikolojide kimlik kavramı ise, “benlik” olarak tanımlanmaktadır. Benlik kavramı bireyin “kim olduğunu” tarif eder ve bireyin diğerleriyle ilişkisi içinde şekil alırken, ötekilerin davranışlarımıza verdiği geri bildirimler ve onlarla olan ilişkilerimiz doğrultusunda biçimlenmektedir (Bilgin, 2001:156).

Sosyal psikoloji literatürü bizi benlik ve kimlik kavramlarıyla ilgili tartışmalara götürmektedir. Sosyal psikologlar, bireysel, sosyal ve kolektif kimlik gibi, kimliğin farklı düzeyleri ile ilgilenirler. Bu bağlamda, “benlik bir öz-bilinç (kendi bilinçli varlığının bilincinde olma) halidir. Siz yalnızca bir şeylerin bilincinde olursunuz, aynı zamanda bir şeylerin bilincinde olan bir varlık olarak kendinizin de bilincinde olursunuz. İşte bu öz-bilinç, insanın kimliğinin temeli ve yaratıcısıdır. Çünkü öz-bilinçli varlıkların tanınma gereksinimi vardır; bu hem onlara özgü bir gereksinimdir hem de onları diğer varlıklardan farklı kılan bir özelliktir (Türkbağ, 2003:210).

Lacan, ayna aşamasını, kimlik arayışını oluşturan en önemli aşama olarak nitelemiştir. Ona göre çocuk, aynadaki görüntüsünü, çoğu kez bir tür hayranlıkla ve zevkle seyretmektedir; bu görüntü, ben’in diğeriyle özdeşleşmenin diyalektiğinde objeleşmeden önce temel bir biçime girdiği sembolik bir matristir. Çocuk, bu biçim vasıtasıyla, bireyselliğini ve bedensel birliğini keşfeder ve yavaş yavaş kendini tanımayı ve dolayısıyla özdeşleşmeyi öğrenir... Aynayla ilişki, çocukluk yıllarında çocuğun aynada yansıyan görüntüsüyle, daha sonraki yıllarda ise, diğer insanların bireye ilişkin değerlendirmelerinde yansıyan görüntüyle ilişki biçimini almaktadır. Ayna benlik kavramını ortaya atan Cooley, çocuğun çok erken yaşta kendi hareketlerine bağlı olarak diğerlerinin değişimini fark ettiğini ve anne babası üzerindeki kontrol gücünü keşfettiğini, tıpkı bir el veya oyuncağını yaptığı tarzda, onların davranışlarını da kendi malı bir araç gibi sahiplenip kullandığını öne sürer (akt: Bilgin, 2001:140).

^a Dr., Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon Sinema Bölümü

Bilgin, kimliği bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi ve gruplar arasında konumlaması olarak tanımlar. Ona göre kimlik kavramı, psikolojik düzeyde, bir kişinin kendini o kişi olarak tanımlaması olarak nitelendirilebilir. Burada kimlik, kendimiz hakkında sahip olduğumuz çeşitli temsilleri (görüşler, tanımlar, imajlar, bilgiler vs.) kapsamaktadır. Dolayısıyla kimlik insanın kendini kavrayışının bir ifadesidir. Kendinin bilincine varmak, belirli bir anda aniden ortaya çıkan veya miras alınan değişmez bir kavrayış değil, insanın gelişim süreci boyunca diğerleriyle etkileşim içinde öğrenilen, geliştirilen bir kavrayıştır (Bilgin, 2007:78). Hall'e göre kimlik, küresel ve yerel, materyal, tarihi ve kültürel söylemler ve koşullar ile deneyimler bağlamında sürekli olarak kurulan, sahip çıkılan, üstlenilen, bir yandan güven ve özdeşleşme hissini temin etmeye yönelik olarak sabitleme/konumlama istemi ile öte yandan farklı öğeler arasında süregelen müzakere sonucu ortaya çıkan gerilimin biçimlendirdiği aidiyet tasarımı olarak tanımlanabilir (akt: Binark, 2001:75).

Kimlikler ve onları kuşatan makro yapılanmalar (kurumsal pratikler ve zihniyetler) toplumsal cinsiyet kalıplarının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Sadece geleneksel/modern, köylü/ kentli ikilikleri ile anlaşılacak derecede kompleks bir sürecin ürünü olan kimlikler, ilişkisel olarak diğerlerinin tanımlanması yoluyla kurgulanır (Erol, 2001:132). Toplum yapısı içinde bireylerin sosyal davranışlarını belirleyen unsurlar (değerler, normlar, statüler, roller) sosyal kimlik belirleyicileri olarak sosyal kategorizasyona ait özelliklerle ilişki halindedir. Değerlerin kaynağının kültürde yer alması, mesleklerin aynı zamanda bir rol ve statüye denk gelmesi gibi. Bireyler, kadın ve erkek ya da farklı mesleklerden olmalarına göre ya da farklı kültürlerin mensubu olarak birbirlerini tanımlar ve sosyal yaşam içerisinde konumlandırır.

Tarihte toplumsal yapılanma şekillerine göre kimlik oluşumlarının da etkilendiği bilinmektedir. Toplumlar karmaşılaştıkça ve çeşitlendikçe üzerimize giydiğimiz bir elbise gibi tanımlayabileceğimiz kimliklerimizde değişken bir yapıya sahip olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla bu değişken yapı örneğin geleneksel toplumlarda bireyin dışında ve yaşadığı topluluğun aidiyetleriyle biçimlenirken, modern toplumlarda bireyselliğin ve bireysel aklın ön planda olduğu belirlenmektedir. Postmodern zamanda ise kimliğin, aşırı parçalanmış, çoklu özellikler gösterdiği; geçişken ve çok çeşitli karakteristiğe büründüğü saptanmıştır.

Günümüzde sosyal bilim alanında, kimliğin kültürel, tarihsel ve sosyal bir inşa olduğu fikri üzerinde ortak bir uzlaşma varılmıştır. Bu yüzden kimliğin toplumsal alanda nasıl inşa edildiğini ve bu inşa sürecini anlama çabası önem taşımaktadır.

Kimliğin Toplumsal İnşası

Kimliğin muğlak ve kaygan bir terim olduğunu söyleyen Buckingham, özellikle son yıllarda bu kavramın çok farklı amaçlar ve içeriklerde kullanıldığını belirtmektedir. Buckingham, kimlikle ilgili temel paradoksun bu kavramın doğasından kaynaklandığını ileri sürmektedir (Buckingham, 2008:1).

Kimlik, çok boyutlu ve çeşitli bir kavramdır. İnsanlar birden fazla kimliğe sahip olabilirler. Hepimiz, içimizde bağlılık için savaşıyor, potansiyel olarak çelişik bir dizi kimlikle yaşıyoruz. Erkek-kadın, normal ya da eşcinsel, milliyetçi-çevreci, Britanyalı ya da Avrupalı... Bu liste dilediğimiz kadar uzatılabilir, dolayısıyla muhtemel aidiyetlerimiz de bu şekildedir...Dolayısıyla kimlik, bazı insanlarla nelerinizin ortak olduğuna ve sizi başkalarından neyin farklılaştırdığına ilişkin ait olma sorunudur (Weeks, 1998:85). Kimlik içinde çeşitli soruları barındıran bir sorunsaldır. Bu durumda soruların odak noktasında, "bireyin kendisini ne olarak tanımladığı ve konumlandığı ya da "kendisini diğerlerinden ayırt eden özelliklerin neler olduğu" bulunur. Bu soruların özünde yatan şey ait olma ihtiyacıdır. Aitlik, kişinin özsaygısını yükseltebilmek adına önemli bir ihtiyaçtır. Bir grup aidiyeti temelinde oluşan kolektif kimlikler, beraberinde bağlanmayı ve bütünleşmeyi getirir. Sosyal ilişkilerin devamlılığın sağlanmasında kimlik, bu anlamda insanları bir arada tutan bir sosyal bağ ve çimento özelliği gösteren bir nitelik taşıyor.

Kimliğin kişiler arası düzeyi, sosyal kimlik olarak tanımlanır. "Sosyo-demografik karakterlere (erkeklik, Afro-Amerikan gibi), grup/kurumsal üyeliklere (futbol takımı tutmak, kilise mensubiyeti gibi), sosyal rollere (babalık, avukatlık gibi), kişiliğin sosyal tiplerine (entelektüellik, liderlik gibi), olaylara bakış açısını gösteren kişilik ve karakter özelliklerine (iyimser, dikkatli olmak gibi) atıfta bulunan sosyal kimlikler, "ben kimim?" ya da "biz kimiz" sorularının cevabını verir" (Thoits-Virshup, 1997:107). Kişinin sosyal kimliği, kişiler arası iletişimde kişinin sosyal kategorisini öne çıkararak ve bir sosyal statüye bağlı davranışlar göstererek sunduğu yüzüdür.

İçinde yaşadığımız sosyal ortamların genellikle belli normları vardır. Bu normlar, neyi ne zaman ve nasıl yapacağımızı bize söyler. Sosyal onay, bu sosyal ortamların vazgeçilmez bir gerekliliğidir. Hepimiz bunlara uyan tutum ve davranışlar sergilediğimiz ölçüde kabul görür, toplumun sosyal onayını almış oluruz. Bu aşamada, kendini diğerleriyle kıyaslama, kimlik inşasını sağlayan en önemli süreçlerden biri olarak karşımıza çıkar.

En temel düzeyde kimlikler, Smith'in (2002:139) de önerdiği gibi; iki boyutta incelenebilir; Bireysel ve kolektif kimlikler. Bireysel kimlikler çok yönlü (aile, toplumsal cinsiyet, sınıf, bölge, din etnik ve millet) ve sıklıkla durumsal olup, farklı zamanlarda koşullara bağlı olarak önem dereceleri değişebilir. Bununla birlikte, kolektif

kimlikler, (etnik ve millî bağlar) çoğu zaman “durumsal” değil, “kapsayıcı”dır. Kolektif düzeyde önemli olan, bireylerin seçenek ve hisleri değil, kolektif bağın niteliğidir. Kolektif kimliğin versiyonlarından olan etnik, dinsel ve ulusal kimliklerin esasında, farklılaşma eğilimi yatmaktadır. Diğer gruplardan farklarını ortaya koymaya çalışan kolektif kimlik, sosyal kimliklerin topluluk düzeyindeki ifadesi şeklinde nitelendirilebilir. “Bireysel ve kolektif kimlik ihtiyacı, bir kişi veya grubun kendisinde duyduğu ve doyurmaya çalıştığı bir ihtiyaç olmaktan ziyade, toplumsal yapı ve örgütlenmelerle, çevresel norm ve değerlerle, dünyanın ve çağın havasıyla ilişkili olarak gelişen ve yaşanan bir ihtiyaçtır. Kimliklerin bu bağlamsal özelliği, birey ve grupların kimliklerinde bir değişkenlik olarak yansırken, öte yandan kimliklerde bir çeşitlenmeye yol açmakta ve kimlikler bir çoklu-birlik olarak görünmektedir... Nasıl ki, bireysel kimliklerin oluşumu ancak kişiler arası ilişkiler bağlamında mümkünse, kolektif kimliklerin oluşumu da gruplar arası ilişkiler bağlamında söz konusudur (Bilgin, 2007:14).

Bireysel ya da kolektif kimlik arayışı, değişen bir dünyada güvenli bir liman arayışı olarak özetlenebilir. Üzerimize doğru patlayan bu üst üste yığılmış mekansal imgeler kolajı içinde, yer-kimliği önemli bir konu haline gelir, çünkü herkes kendini başkalarından ayıran bir mekanı işgal eder (bir beden, bir oda, bir ev, insanı biçimlendiren bir topluluk, bir ülke); kendimizi başkalarından nasıl ayırdığımız ise kimliğimizi belirler. Üstelik, eğer bu değişen kolaj dünyada kimse “yerini bilmiyor” ise, “güvenli bir toplumsal düzen nasıl oluşturulabilir, nasıl sürdürülebilir?” sorusu akla gelir (Harvey, 1997:337).

Sosyal gerçekliği algılamada ve anlamlandırmada birer filtre görevi gördüğünü kolaylıkla söyleyebildiğimiz kimlik olgusu, toplumsal bir inşa sürecine işaret eder. Kimliğin yapılanması bir uzun bir süreç olduğu kadar, değişken de bir süreçtir. Sonuçta tarihsel, psiko-sosyal süreçlere bağlı olarak inşa edilen kimlikler bu nedenle ‘özel gerçeklikten uzaktır ve esnek ve geçişken bir karakteristiğe sahiptir’ diyebiliriz.

Kimliğin ‘Öteki’ Üzerinden Yapılandırılması

Kimlik bir süreç olarak, bir anlatı olarak, bir söylem olarak daima öteki'nin konumundan anlatılır. / Stuart Hall

“Ben’in kuvvetle içerimlediği ‘öteki’ algısı, etnik, dinsel farklılıklar, ekonomik-sınıfsal ayrımlar, aile geleneği, cinsiyet vb. konumlandırmalar kimliklerin şekillendirilmesinde belirleyici rollere sahiptirler.” (milliyet, sınıf, cinsiyet, dini inançlar, meslekler). Milliyet, sınıf, cinsiyet, meslek vs. birer sosyal kategorizasyondurlar. Kendilerini aynı sosyal grubun içine dahil edenler, ya da bunu paylaşan ve hissedenler, aynı sosyal kategori ile belirlenmiş sosyal grubun üyesidirler.* Bütünleşme ve farklılık, insanın varoluşsal bir eğilimdir ve dolayısıyla kimlik bu iki unsuru beraber içinde barındırır.

Kimliğin temel bileşenlerinden biri olan aidiyet duygusu, biz’in tanımlanmasında ortak noktaları belirlerken, diğer yandan biz’im dışımızdakileri den yani ötekiler’i de belirler. Kimlik inşasında önemli bir yeri olan biz ve onlar ayrımı, bizden olan, aynı ya da benzer olan olumlu özellikler, farklı olana da, olumsuzluklar atfedilmesiyle yapılır. Bu tanımlamayla biz ve onlar –yani ötekiler- toplumsal yaşantımızda konumlandırılmış olurlar. Hall’e göre (1998:71); “Kişinin içindekine ait olan Öteki’dir. Kişinin durduğu yerden bilebileceği yalnızca ötekidir. Ben, öteki’nin bakışında yazılıdır. Ve bu, içerisi ve dışarıları arasındaki, ait olanlarla olmayanlar arasındaki, tarihleri yazılı olanlarla bağımlı ve konuşulamayan bir tarihe sahip olanlar arasındaki sınırları alaşağı eden bir anlayıştır. Söylemin bu ikiliği, öteki’nin ben’e bir gereksinimi, kimliğin ötekinin bakışındaki bu yazılımı, kendi dillendirişini büyük ölçüde verili bir metnini menzili içinde bulur”.

Kendimizin kendimiz olabilmesi için ötekinin gerekliliği, ötekinin kendiliğinin varoluş koşulu olduğu anlamına gelmektedir “Nasıl öz-bilinç sahibi varlık olarak insan benliğini en iyi biçimde diğer benliklerden farkıyla ortaya koyuyorsa, kültür blokları da kendi dışındaki diğer kültür bloklarından farklarıyla, ayrıldıkları noktalarla kendilerini ortaya koyarlar. Ancak burada özen gösterilmesi gereken nokta, reddedilecek ‘öteki’nin daima kimlikle birlikte bulunduğu ve ‘öteki’ne ne ölçüde varsa ve belirginse kimliğin de o ölçüde belirginleştiğidir. Özetle, ‘ben’ ancak ‘öteki’ ile var olabilirim. Çünkü ben, o *olmayanım*. Bu durum hem bireysel

* Dünyayı 'bizler' ve 'ötekiler' diye ikiye ayırarak ötekileri aşağılama, küçümseme ve yok saymaya çalışmanın kökeni eski Yunan'a kadar dayanır. Eski Yunanlı'lar kendileri gibi konuşmayanları, onların konuşmalarını ba ba gibi koyun melemesine benzettikleri için, onlara Barbar ismini takarak farklı olanlara karşı ayrımcılığın tarihteki başlatıcıları olmuşlardır. Demokrasinin ilk uygulayıcıları olarak günümüz medeniyetlerine bile kaynaklık eden bu demokratik şehir devletlerinin, böylesi ayrımcılığı başlatan topluluklar olması, garip bir çelişki oluşturuyor görünse de, aslında kavramı çözümlememizde yararlı ipuçları sağlamaktadır. O günden bu yana, farklı toplulukları onların dillerinden, dinlerinden, yaşama biçimlerinden, kültürlerinden, fiziksel görünüşlerinden ya da derilerinin renginden yola çıkarak 'ötekiler' olarak tanımlamak ve yeri geldiğinde onları günah keçisi ilan edip düşmanlaştırmak kökleşmiş ve kurumsallaştırmıştır. (Nurullah Özbek, “Ötekileştirmenin Kökenleri”,

http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/fb37d5bbdbbae16_ek.pdf?dergi=HABER%20B%C3%9CLTEN%C4%B0, 12.02.2009)

hem de grupsal kimliklerde geçerlidir. Örneğin 'ben erkeğim' ifadesi 'kadın olmayan' olarak beni belirliyor ya da 'İngiliz'im ifadesi, Türk, Fransız vb. diğer tüm ulusal kimlikleri reddederek beni belirliyor (Türkbağ, 2003:21).

Jodelet, iç ve dış ötekilik kavramları ayırımı yapar ve bunları şöyle ayırt eder: Dış veya dıştaki ötekilik; "belirli bir grubun kendi ölçütlerine (ulusal, toplulukla ilişkili veya teknik-sosyal gelişmenin bir aşaması) göre mekan veya zamanda, uzak ve hatta 'egzotik' bulunan halkları ve gruplarla ilgilidir." Buna karşılık, iç ötekilik "fiziksel veya bedensel bir fark (ten rengi, ırk, özürllülük, cins vb.) adetler (yaşam tarzı, cinsellik biçimleri. vb) veya bir gruba aidiyet (ulusal etnik, dinsel, topluluksal, vb) planındaki bir farkı vurgulanmış, aynı bir sosyal veya kültürel grubun içinde ayırt edilmiş ve bir rahatsızlık ya da tehdit kaynağı olarak görülebilen gruplarla ilgilidir. İçteki ötekilik, ötekinin hem sosyal temsil düzeyinde inşa edilmesi, hem de pratikte dışlanması süreçleriyle gerçekleşir. Jodelet'in analizi çerçevesinde, ötekileştirme, farkın dışa atıldığı sembolik ve maddi bir inşa, hatta icat biçimidir (Bilgin, 2007:176). Ötekilik veya farklılık, bir kişi ya da gruba atfedilen bir özelliklerdir. Kişi ya da grup, kendi kimliğini inşa etme sürecinde ötekisi'ne ihtiyaç duyar ve buna göre kendini konumlandırır.

Hall'e göre (1998:41); öteki ve biz ilişkisi, birbirini tamamlayan bir ilişkidir. Öteki'ni dışlarken, biz'i, biz'i oluştururken de, öteki'ni biçimlendiririz. Biz, kendisinin nerede olduğunu, ne olduğunu bilir ve geri kalan her şeyi, buna göre konumlandırır. Kimlik gelişimi, ötekilere uygun yanıtlar bulabilme çabasına bağlıdır. Birey kendi bir kişidir ama toplumun bir bireyidir. Kendinin bilincindedir, ama toplum onu tanımlar, yaşamı kendindedir, ama toplumda sürer; bu durumda tek bir benlikten de söz edilemez. Giddens'in da aktardığı gibi, Fromm da, kişinin benliğini yitirip, kültür kalıplarının sunduğu kimliklerin benimsenmesinden söz etmiştir. Kültür söylem ile yansıtılır. Toplumsal yaşam, bu sürekli devingen söylem üretim ve yorumlama işlemleriyle akarken, öznel ortama göre konum ve yaşantılarını birey olarak korumak ya da yitirmek arasında sürdürürler (İlgin, 2003:291). Sonuçta kimlik, ötekilerle kurulan ilişkilerle varlığını sürdürür. "Bu yönüyle 'öteki', varlığıyla potansiyel bir tehdit ve çatışma kaynağı olarak kolektif kimliğin kendini keşfetmesini sağlar" (Bostancı, 1999:38).

Ötekilik, her şeyden önce, asgari bir benzerlik gerektirir; çünkü bu benzerlik, farklılaşırken kendini tanımak, onda kendini bulmak için zorunludur. Bu farklılık ya da ötekilik, bizim 'negatif garantimiz' işlevindedir ve bizim kendimizi muhafaza edebilmemiz için, onun kendi yerinde durması gerekir. Kimlik, pozitif yanın 'olaydan sonra ve alttan/geriden' ortaya çıktığı birtakım ayırt edici karşıtlıklar sayesinde kendini ayakta tutar. Yani öteki bizim koruyucu duvarlarımızdır; eğer o, farklılıkları birbirine karıştırarak yok olursa, tüm koordinatlarımız parçalanır ve deliliğe kayarız. Kısaca öteki ilke olarak 'biz'e şu veya bu ölçüde 'karşıt' bir konumda olmak zorunda olduğundan, biz'in yüceltilmesi onun alçaltılmasını içermektedir'(Bilgin, 2007:179) diyebiliriz. Dolayısıyla hem kendisi ile diğeri arasında bir farklılaşma içeren, hem de kendisiyle ötekiler arasındaki özdeşleşmelerden hareketle inşa edilen kimlik, bireysellik merkezinde bir zemin oluşturmuş olur.

Kimliğin öteki üzerinden inşa edilmesi sürecinde öteki kavramının doğası gereği kendi içinde bir olumsuzluk barındırması, beraberinde şu noktaları ön plana çıkartır. Öncelikle, birey kendini öteki ile tanımlar. Öteki negatif anlamıyla bizden olmayana, bizden farklı olanı çağırıştırır. Bu karşıtlık, kimliğimizi kavramamızı kolaylaştırır. Diğer bir husus, birey ötekinin varlığıyla kendi kötülüklerinden arınır, ötekine yüklediği olumsuz niteliklerle onu kendi dışında konumlandırır ve dolayısıyla kendini rahatlatmayı sağlar. Ayrıca birey, düzenin kötülüklerini ötekine yükleyerek, sosyal düzeni korumayı sağlar. Sosyal düzeni tehdit eden davranışlar gösteren ötekiler, başlarına gelen kötülükleri hak ederler. Ötekilerin kötülüklerini ve başlarına gelen felaketleri görmek, 'halimize şükretmeyi' sağlar.

Geleneksel toplumda yaşayan bireyin, bugünkü anlamda bir kimlik sorunu yoktu. Ancak toplumsal yaşamda başlayan çözümlenme birlikte bireyselleşmenin öne çıkmasıyla, kimlik kavramı yükselişe geçmiştir. 19.yy'da yavaş yavaş yayılmaya başlayan bireysel kimlik duygusunun temelinde modernleşmenin ve bireyselleşmenin yattığını söyleyebiliriz. Tekkültürel bir dokuya sahip olan modernizm, öteki ve ötekilik üzerinde temellenmektedir. Modernlik, bireyciliğin ve bireyselliğin artışı anlatır. Bireyin kendine özgü karakterinin olduğu düşüncesi modern dönemle birlikte ortaya çıkmıştır.

Modernleşme Süreci Bağlamında Kimlik Yapılarındaki Değişimler

Modernizm, üç temel görüş üzerinde (aydınlanma, rasyonalizm ve pozitivizm) kendi düşünselliğini cisimleştirmeye çalışmıştır. Bir yandan gelenekselliği ve feodaliteyi de tarihe gömmeye çabalarını başlatmış, feodalite yerini kapitalist ilişkilere bırakmış, alt yapısına uygun düşünsel üst yapısını da hızla oturtmaya çalışmıştır. Bilim, bilgi, değerler ve inançlar; ortak insani değerler, kesin doğrular ve evrensel değerler vb. modernizmi karakterize eden unsurlar olmuştur.

Moderniteyle birlikte grup bağları yeni sosyal ve politik yapılar yoluyla azalırken yeni bir "bireysellik" kavramı ortaya çıkmıştır. Modernliğin söylemi en sağlam şekilde özgürlük ve özerklik düşüncesine dayanır. Özgürleşme söylemi bireysel hakların sağlanması ve bu hakların kullanılmasının hukuki dayanakları modern toplumlar için vazgeçilmez bir önem taşımıştır.

Modernizmle birlikte kimlik artık birey tarafından oluşturulmak zorundadır. Bu yeni ama gittikçe artan bir hızla değişen dünyada, önemli kararlar bireyin kendisine bırakılmıştır. Bu oluşumda modern kapitalist toplumda değişen üretim biçimleri ve iş bölümü büyük bir etkiye sahip olmuştur. Ekonomik gelişme ve kentsel yaşam, toplumsal rollerin ve sorumlulukların çoğalmasına ve beraberinde kimlik problemlerine neden olmuştur. Farklı sosyal rollere kendini adapte etmek zorunda kalan modern birey, toplumsal rolleri ve sorumlulukları arasında bölünmüş, bu durum bireyin iç gerilimler ve çatışmalar yaşamasına neden olmuştur. Dolayısıyla modern yaşamın toplumsal koşulları bireyi tercihleri ve seçimleri konusunda zor durumda bırakmıştır. (örneğin toplumsal cinsiyet konuları gibi...)

Geleneksel toplumlarda kimlik oluşumu, üzerinde fazla tartışılmayan bir kavram iken; Modernizmle birlikte kimlik hareketli, çoklu, bireysel, öz-düşünümsel, ve değişime ve yeniliğe açık hale gelmiştir. Kellner, (2001:195-196); modernitede kimliğin oldukça devingen, çok katlı, öz düşünümsel, değişme ve yeniliklere açık hale geldiğini açıklamaktadır ve modern kimliğin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

-Kimlik, aynı zamanda toplumsal ve öteki bağlantılıdır. Böylelikle, yeni kimliklerin, olası kimliklerin sınırları sürekli genişlemekle birlikte, kimlikler hala görece sınırlandırılmış, sınırlanmış ve sabittir.

-Moda ve yaşam olanakları değişip genişledikçe insan kimliğini seçebilir, imal edebilir ve sonra yeniden imal edebilir.

-Modernitede toplumsal olarak tanımlanmış mevcut roller, normlar, gelenekler ve beklentiler arasında bir etkileşim yapısı hala vardır. İnsan bu süreç içinde kimlik edinmek amacıyla seçim yapmak, sahiplenmek ve yeniden üretmek zorundadır. Dolayısıyla "öteki" modernitede kimliğin kurucu unsurlarından biridir.

-Kimlik, her zaman istenildiğinde değişebileceğinin ve değişiklik yapabileceğinin farkındadır,

-Modernite geçmiş zaman biçimlerinin, değerlerinin ve kimliklerinin yıkılışının ve yenilerinin üretiminin bir aradalığını ifade eder.

-Nitekim modernitede kimlik sorunu, biz kendi benimizi nasıl kurar, kavrur, yorumlar kendi kendimize ve başkalarına nasıl sunarız demektir.

Modernizm öncesi dönemde her şey Tanrı'nın birliği temelinde açıklanmaya çalışılırken, modern dönemde Tanrı'nın yerini birey almış, birey odaklı bir düşünce biçimi hakim olmuştur. Bu gelişmelere paralel çözülmeye başlayan geleneksel kurumlar –din gibi- toplumdaki etkisini yitirmeye başlamış, bunun yerini akılcılık almıştır. 1960'lı yıllar, modernizmin tarihinde bir dönemeçtir. İkinci modernite olarak görülen bu dönemden sonra, her şeyi soran, sorgulayan bireyler, ontolojik bir arayış içinde yer almıştır. Bu noktada kimlik kavramı, anahtar bir kavram olarak devreye girmiş hayatın anlamının, kök salmış değerler sisteminin tartışıldığı bir döneme geçilmiştir. Üretim araçlarındaki değişimin toplumsal yaşama yansımalarıyla bireysel sorumluluklar artmış, 'biz kimliği'nin yerine 'ben kimliği', inşa edilmeye başlamış ve modernizmin yeni düşün sistemiyle birey artık başlı başına bir kimlik olarak yaşadığı toplumla aidiyet ilişkisini karşılıklı etkileşimle kurmaya başlamıştır.

Modernizmde toplumsal rol ve normlarla biçimlenen kimlik, sınırlı olarak tamamlanmış ve ait olunan bir şey olmaktan çıkmıştır. Modernleşmeyle birlikte, insanların günümüzde kimlik arayışlarında yaşamlarının anlamını geçmişte aramalarında, hayatı boyunca "ben kimim" sorusunun cevabını bulmaya çalışmalarında bir yükseliş görülmüştür. Modernizmle birlikte insan anlayışı değişirken, yeni toplumsal yaşamın bireye yüklediği sorumluluklar, roller ve statüler, kimliğin çerçevesini çizmekte ve gelenekselliğinin katı ve durağan kimlik anlayışı yerini hareketli, çoklu ve değişken bir kimlik anlayışına bırakmıştır. Modernlikle ilişkili olarak insanlar, kimliği "inşa edilecek bir şey gibi değil, aranarak bulunabilecek bir şey" olarak algılamaya başlamışlardır.

Küreselleşmeyle Birlikte Dönüşen Kimlik Algısı

Modernite küreselleşmenin iki yüzünden biri olarak görülmektedir. Modernite küreselleşme sürecinin sadece bir aşamasıdır. Ne küreselleşme modernitenin sonucudur, ne de modernite küreselleşmenin başlangıcıdır. *Robertson* modernite ve küreselleşme arasında doğrudan bağlantı kurulmasına, özellikle de küreselleşmenin modernitenin bir sonucu olarak sunulmasına şiddetle karşı çıkmakta, -modernite ile ilintili olmakla birlikte- küreselleşmenin moderniteye bağımlı olmadığını ileri sürmektedir. Modernite ile yakından ilintili olduğunu söylüyor olması, *Robertson*'un küreselleşmeyi modernitenin bir sonucu olarak algıladığı anlamına gelmez. Buradan anlaşılması gereken, küreselleşmenin sadece post-modern döneme ait olmadığı modern dönemle de ilintili olduğudur (Balci, 2006:25-36). Nitekim *Robertson* maddi tarihsel gelişimini incelediği çalışmasında, küreselleşmenin hem modern hem de postmodern döneme ait olduğunu söylemektedir.

Küreselleşme fikrinden çıkan en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur. Küreselleşme başka bir ifadeyle "yeni dünya düzensizliği" (Bauman, 1997:60) olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşme sürecinde kültürler arası etkileşimlerin yoğun olduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda "küresel gücün Batı merkezli olmaktan çıkarak, Batı dışına kayması, küresel akışların etkisi ile göç olgusunun hızlanması ve medya etkisi ile gerçekleşen kültürel akışların sınır tanımadan her yere ulaşması küreselleşmeyi

heterojen bir süreç olarak değerlendiren yaklaşımları öne çıkarmıştır. Bu yaklaşımlar içinde kültürel karışım-hibritlik olgusu organize edici tema olarak yer almaktadır” (Aslanoğlu, 2000:347). Dolayısıyla ‘küresel kültür’den kastedilen şey, farklı kültürlerin etkileşimleri sonucunda, farklılıkların ve biraradalıkların tek bir mekanda buluşarak, toplumların göreceli bir şekilde eşitlenmesidir, diyebiliriz. Küreselleşen çağda, “...tüm dünyayı kat eden ilişkiler ve ulusal sınırları aşan etkileşimler giderek daha belirleyici bir nitelik kazanmakta, toplumsal kurumlar çöküş sürecini yaşamakta, dünyayı kateden kültürel koridorlar ve göç akımları, ulus-ötesi topluluklar yaratmakta, kişilerarası katı bağların yerini sıvı, akışkan bağlar almakta, dünyayı anlamada ‘akışkanlık’ metaforu daha uygun düşmektedir” (Bilgin, 2007:20).

Hızlı toplumsal dönüşümlerin yaşandığı yeni çağda, ...modanın, ürünlerin, üretim tekniklerinin, emek süreçlerinin, fikirlerin ve ideolojilerin, değerlerin ve yerleşik uygulamaların uçarılığında ve gelip geçiciliğinde bir artış gözlemlenmiştir. “Katı olan her şey buharlaşır” türü bir duygu hiçbir zaman bu kadar yaygın olmamıştır.”... Kimlikler de sınırları aşan akışkanlığa sahip bir karaktere bürünerek, dönüşüm geçirmiştir. Tüketim toplumu insan ilişkilerini de metalaştırmakta ve “kullan ve at” anlayışı giderek insan ilişkilerin doğasını bozmuştur. “Kullan ve at” toplumunun anlamı sadece üretilmiş malları atmak değil; aynı zamanda, değerlerin, hayat tarzlarının, istikrarlı ilişkilerin, şeylere, binalara, yerlere, insanlara ve eyleme/olma konusunda öğrenilmiş tarzlara bağlılığın da atılabilmesi anlamı taşımaktadır (Harvey, 1997:319).

Küreselleşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası mekanı giderek bölme, insanları ayırma ve dışlamadır. Küreselleşmeye maruz kalan insanların yeni-kabileci ve köktenci eğilimi kadar üst kültürün (küreselleşen üst kültürün) yaygın olarak lafı edilen “melezleşmesi” de küreselleşmenin meşru çocuğudur. Giderek daha fazla küresel ve yurtsuz bir hale gelen elit kesimle geride kalan “yerelleşmiş” kesim arasındaki iletişim kopukluğu endişe verici gözükmektedir (Bauman, 1997:9).

Kimlik sorunsalı çerçevesinde, en çok referansta bulunulan kavramlardan biri kültür kavramıdır. Günümüzde kimlik kavramının arka planı ve kimliklerin inşa süreçleri herşeyden önce kültür temellidir. Küresellik merkezli tartışmalarda, özellikle kültür ve kimlik konularında, küresel-tikel ilişkisi öne çıkmaktadır. Hall’a göre; (1998:88) küresellik, sistematik ve engellenemez şekilde her şeyi aynılaştırıcı bir güç olmaktan çok; tikellik ekseninde işleyen, mekan, etnisite ve kimlik bağlamındaki tikellikleri harekete geçirici bir şeydir. Bu anlamda küresel ve tikel arasında süregelen karakterli bir ilişkinin varlığından sözedilebilir.

Bu çerçevede kültürel düzeydeki küreselleşmenin doğasında bir paradoks karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan, küreselleşme süreci içinde belli bir kültür tüm dünya üzerinde yayılarak, diğer farklı kültürlerin bu baskın (dominant) kültüre entegre olması –ki bu baskın kültür Amerikan kültürüdür- söz konusudur. Diğer yandan da birbirinden farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşime geçmesi sonucu oluşan bir kültürün varlığı söz konusudur. Tüm dünyada yaşanan bir kültürel entegrasyon sonucu, seslerini günümüze kadar hiç duyuramamış ve hiç temsil edilmemiş kültürler, etnik kökenler ve yeni bölgeler ilk kez seslerini duyurabilme olanağı bulmuştur. Sonuç olarak, küreselleşme süreci küresellik ve yerellik gibi zıt kutupları biraraya getirmiştir.

Küreselleşme, insanların zaman ve mekan algılarını değiştirmiş, kültürel anlam dünyalarının içini boşaltmıştır. Küreselleşmeyle birlikte, mekanın haritasının çıkarılmasından, haritalardan mekanın çıkarılmasına geçilmiştir. Dolayısıyla her özgül üretim tarzı ve sosyal yaşam, kendine özgü bir zaman ve mekan kavramlaştırması ve pratiği yaratmıştır.* Dolayısıyla dünya küresel bir köye dönerken, zaman ve mekan sıkışması yaşanmaktadır. “Paul Virilio’ya göre, mekanın öğeleri, mekansal boyutlardan yoksundur, gelip geçici anlık bir yayılma ile kendini gösterir. Bu noktadan sonra, insanlar fiziksel engeller ya da zamansal uzaklıklarla ayrılmazlar. Bilgisayar terminalleri ve video monitörlerinin buluşmasıyla birlikte, burası ile orası arasındaki ayrım artık anlamsız hale gelmiştir” (Bauman, 1997:25). Bununla birlikte Virilio (2003:12); Francis Fukuyama’nın ‘tarihin sonu’ tezi ile söylenmek istenen şeyin, “modern çağın telekomünikasyon araçlarının elektronik atmosferi içine sıkışmış küçük bir gezegenin ‘mekanın sonunu’ başlatmış olduğunu” belirtir.

Fordizmden esnek birikime geçişle birlikte zaman ve mekanın kullanımları ve anlamları bir değişim göstermiştir. Zaman ve mekan sıkışması evresine geçilmiş, dolayısıyla politik-ekonomik uygulamalarda, güç dengelerinde, kültürel ve toplumsal yaşam üzerinde bu yeni evrenin ciddi etkileri görülmüştür. “Çağdaş dünyanın özelliklerinden biri de ‘uzam olmayanların’ artışıdır: Dolaşım alanları (otoyollar, havayolları), tüketim alanları (hipermarketler) ve iletişim alanları (telefon, faks, televizyon, ağlar). Uzam olmayanlarda bireyler birlikte yaşamaz ama birlikte varolur ve birlikte hüküm sürer. Toplumla sözleşmeye dayalı bir ilişkiyle tüketici ya da ‘yalnız yolcu’ konumu belirlenir. Yeni zihinsel tavırlar ve dünyayla ilişki biçimleri yaratan çağdaşlık-üstünün

* Dijital teknoloji ve elektronik medyayla birlikte mekanın ve zamanın sınırları silinmekte, bunun sonucu olarak zaman ve mekandan bağımsız olunabilmektedir. Herkes her zaman ve her yerde herkesle bağlantı kurabilmekte, mesleğini icre edebilmekte, sipariş verebilmekte, bilgi, eğitim ve eğlenceye erişebilmekte, tatmin bulabilmekte, böylece gece gündüze, gündüz geceye, Pazar günü iş gününe, iş günü tatil gününe dönüşebilmekte, herkes kusursuz bir biçimde gösterişe dönüşen yaşantı mekanlarıyla geçmişe ya da geleceğe, Antartika’ya, seyşel Adaları’na veya uzaya gidebilmektedir. (Rainer Funk, **Ben ve Biz: Postmodern İnsanın Psikanalizi**, Çev: Çağlar Tanyeri, YKY, İst., 2006, s.45)

bu görgül uzam-olmayan öğeleri, çağdaşlıkla karşıtlaşmasıyla tanımlanır. Günümüzün büyük metropolü, 'bugün dünyanın oluşturduğu büyük ağı içinde bir merkez noktası, ilişkilerin, yayınların ve alıcıların bir kesişme noktası olduğundan' çağdaşlık uzamlarının ve çağdaşlık ötesinin uzam-olmayanlarının kavşağıdır (Mattelart, 2001:127). Yaşadığımız coğrafyadaki bu radikal değişimler, 'burada ve şimdi' olmakla ilgili tartışmaları beraberinde getirmiştir. "Günümüzde 'yerleşim yerlerinin dışında, az bir zaman da olsa, artan sayıda insanın yaşadığı' ve 'mekan-sız' (havaalanı bekleme salonları, otoyollar, siteler ve süpermarketler) olarak isimlendirilen yerler 'süpermodernite' çağının bir özelliği olarak görülmektedir. Büyük havaalanları, dünya başkentlerinin her zaman görünmez banliyöleridir" (Morley, 2003:173).

Günümüzdeki eğilim, bireysel ve kolektif kimliklerin ötesine geçen bir kurguda üçüncü bir aidiyet olarak ulus-üstü/ötesi kimlikler yaratma/oluşturma çabasıdır. Küreselleşmeyle birlikte ulus kimlik gibi kolektif kimlikler erozyona uğramış, bunun yerine alt-kimlik, üst-kimlik ya da çok-kültürlülük gibi farklı kavramlar üzerinde durulmaktadır. Küresel gelişmeler, ulus-devletin fonksiyonları ile birlikte modernleşme projelerinin tekil kültürel hedeflerinin yaşama geçirilmesini de etkilemiş, var olan kültürel kodların aşınma sürecine girmesine neden olmuştur. Bireylerin kimlik duyguları, modernite projelerinin günün koşullarında kavrayıcı bir kültürel kimlik sunamamaları nedeniyle etkilenmektedir. Küresel gelişmeler sonucu oluşan kültürel homojenleşme ve düzensizlik, etnik ve dinsel ideolojilerin canlanması bu kimlik gereksiniminin, farklı arayışların bir göstergesidir. Bir yandan etnik ve dinsel eğilimler güçlenirken, diğer yandan ulusal bütünlük kaygısı, yeterli uzlaşımın çeşitli nedenlerle sağlanamadığı durumlarda toplumsal istikrarı sarsan sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Farklı kesimlerin siyasal taleplerle ortaya çıkmaları var olanın meşruluğunun kimi çevrelerce tartışılması anlamına gelmektedir (Gürkan, 2001). Ayrıca kitle iletişimindeki ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin bir sonucu olarak, kültürlerarası iletişimin yoğunlaşması bazı etnik, dini, kültürel ayrımcı eğilimlerin gelişmesine de zemin hazırlamaktadır. Henüz ulus devletin kurulup gelişimini tamamlamadığı gelişmekte olan toplumlarda, uluslararası pazar ilişkileri ve kitle iletişim araçları ile yaygınlaşan bir tüketim kültürü sonucu, ulusal kimliklerin kültürel homojenliği bozulmaktadır. "Küreselleşmenin bir sonucu olarak biçimlenen ulus kimlikler, ne yerel, ne küresel ya da ne geleneksel ne de modernidir. Bunlar üzerinde gelişen yeni bir sentezdir. Melez kimlikler olarak yaratılan bu kimlikler, temelde sistemin işleyen dinamiğine katkı sağlayacak olan bireysel oluşumlardır" (Önür, 2001:19-36).

Küreselleşme sürecinde yaşanan değişimler, toplumsal ve teorik anlamda bir kimlik krizine neden olmuştur. "Turner'a göre, küreselleşme süreci, kültürlerin orijinallikleri, statü ve hiyerarşiliklerinin tabiatı konularındaki yeni sorgulayıcı yaklaşımlarla, kültürlerin artmasına ve çeşitlenmesine neden olmuş ve kültürlerin tamamının yerelliğine vurgu yaparak kişi-ulusal kimlik ilişkisini belirsizleştirip, ulus devletlerin kültürel yapılarını tartışmaya açmıştır" (Turner, 2002:271). Ancak bu gelişme kendi içinde tehlikeli bir boyut barındırmaktadır. Ulus devletin küreselleşmeyle beraber parçalandığı, etkinliğini yitirdiği iddiaları karşısında, ulusal kimlik aşırı savunmacı ve saldırgan bir niteliğe bürünerek, ırkçılığın artmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim son yıllarda artan milliyetçilik eğiliminin altında yatan sebep bu olguya bağlantılıdır. Dolayısıyla modern toplumların kişisizleştirici niteliğine tepkiler ve direnmeler söz konusudur. Bu da kendini tikel kimlik arayışına itmiştir. Kolektif kimlik etrafında ve bir amaç uğruna örgütlenmiş kimliklerde 'çok kültürlülük' söylemlerinin karşısında, kamusal alanda kimliksel temelde var olmaya çalışan cemaatleşme eğilimleri baş göstermiştir. Dolayısıyla kültürel açıdan bakıldığında küreselleşmeyle birlikte kimlik olgusunda bir yapısal dönüşümün gözlemlendiğini, tikel ve marjinal kimliklere doğru bir eğilimin oluştuğunu söyleyebiliriz. Örneğin "eşcinseller, feministler, Afrikalı-Amerikalılar, cemaatler, göçmen gruplar vb. Bu tür marjinaler özgürlük ya da hak istemekten ziyade, kültürel olarak tanınma arzusu içindedirler. Mesela eşcinseller evliliklerinin meşruiyet kazanmasını, feministler kadın tecrübesine göre yeni bir söylem düzeninin inşasını, cemaatler kendi kültürel ortamlarına sahip çıkılmasını istemektedirler" (Sözen, 1999:14).

Kimliği bir sembolik etkileşim süreci ve zaman içinde değişen ve yeniden biçimlenen bir anlatı olarak ele aldığımızda, elektronik iletişim araçlarının -özellikle internetin- gelişiminin kimlik oluşum sürecinde etkili olduğu görülmektedir.* Bu araçlar öncesinde sembolik materyaller, yüz yüze ilişkiler sonucunda kazanılıyordu. İnsanların çoğu için kimlik formasyonu, yaşadıkları mekanla ve yerelle sınırlıydı. Bilgileri yerel bilgilerdi ve bunların aktarım biçimi sözlü iletişime dayalı ve hayatın gerçeklerine göre adapte olmuş biçimdeydi. Yine de yerel içinde kamuoyu önderleri, gezginler ve otoriter kişiler kimliğin biçimlenmesinde etkili modellerdi (Timisi, 2003:170). Ancak günümüzde bu koşullar iletişim araçlarının gelişmesiyle aşılmıştır. Kimlik biçimlenme süreci artan bir biçimde kitle iletişim mesajlarına bağımlı hale gelmiştir. Gündelik yaşamın mekansallığı içindeki birey, internet aracılığıyla uzak deneyimlerin tanığı haline gelmiştir. Bu süreç birey ve grup kimliğinin oluşumunu tamamlamada oldukça etkili hale gelmiştir. İletişim teknolojileri tarihinde ilk kez internet aracılığıyla bireyler,

* Küreselleşmenin hızlanması ve kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde iletişim ve bilgisayar teknolojilerinin önem kazanması, interneti küresel sistemin kültürel mecrası haline getirmiştir.

iletişimde bulunduğu “ötekinin” biyolojik ve toplumsal varlığını, sesini, görüntüsünü, cinsiyetini, kısaca bireysel tarihini dikkate almaksızın iletişimde bulunabilmektedirler... Bireyler kimlikle oynamanın yeni olanaklarına erişebilir, cinsiyete ilişkin bilgiler görünür olmadığı için kullanıcı, cinsiyetini başkasına tanımlamada özgür olabilmektedir. Hiç tanımadığı birine karşı kendi kimliğini gizleyerek, ismini, cinsiyetini, toplumsal rolünü ve statüsünü değiştirerek iletişimde bulunmak mümkündür. Anonimlik bütünüyle geçerlidir. İletişim kurgulanmış kimlikler aracılığıyla yapılar hale gelmiştir (Timisi, 2003:172). Siberuzayda, hemen, birden, her yerde olmak, artık mümkündür.

Birey, kimliğini arzu ettiği şekilde konumlandırmak için giyinme tarzlarından, dil kullanım biçimlerine, boş zaman etkinliklerine, müzik tüketimine ve medya kullanma örüntülerine değin farklı materyal ve kültürel öğelere başvurur (Binark, 2001:75). Bu açıdan internet de yeni bir ifade ve sosyal ilişkiler mekanı olmasından dolayı yeni kimliklerin inşa edildiği bir mecra yaratmaktadır. Cameron Bailey, online dünyada kimliklerin seçilip, oynandığını, değiştirildiğini veya verili olarak ele alındığını belirtirken, bu dünyanın katılımcı bireyinin kendisini ancak dil aracılığıyla ifade etmesinden ötürü kimlik kurgulamasının çok yönlü eylemesinden yararlanabileceğini öne sürer. Birey seçici bir kurgu yapabilir ya da yalan söyleyebilir. Bailey’e göre (akt: Binark, 2001:8); bedene “sanal bir deri” giydirilebilir. Kullanıcılar sürekli olarak kendilerine uygun bir kimlik biçme ya da biçilmiş kimlikleri kendilerine mal etme durumundadırlar. Diğer taraftan, ortamın anomik yapısı çok sayıda farklı kimliğin bir anda üretilmesine, hızlı bir şekilde tüketilmesine ve yerine yenilerinin inşa edilmesine olanak vermektedir. Ayrıca siber ortamdaki genel ahlaki değerlerden uzaklık, insanların yüzlerine takabilecekleri sayısız maskeler ve “yeni kimlikler” kullanıcılara cazip gelmektedir (Gürhani, 2004:5). Online görünmezlik kimliği bölünmüş ve akışkan hale getirmiş, bu durum sanal kimlik kılıfı altında bireye çoklu kimlikleri benimseme imkanı vermiştir.

Kimliklerin karşılıklı etkileşim sürecinde ve dil aracılığıyla biçimlendiğini söyleyen Mark Poster’a göre, bilgisayar aracılığıyla kurulan iletişim kendine özgü bir dil yaratmıştır. Bu dil kimlik formasyonu sürecinde yeni konfigürasyonları ortaya koymaktadır. Bilgisayar iletişiminde özne, zaman/mezan, içsel/dışsal, akıl/olgu gibi post-modern semantik alanlarda gezinmektedir. Bilgisayar iletişimi, elektronik posta, tartışma grupları ve telekonferansı içermektedir. Her birinde bilgisayar yazılı metni göndermeyi sağlar... Örneğin birey, kendi kimliğini gizleyerek, ismini cinsiyetini, toplumsal rol ve statüsünü değiştirerek hiç tanımadığı kişilerle iletişimde bulunabilmektedir (akt:Timisi, 2003:171,172). Poster (akt: Bauman, 1997:60); bedenlerimizin şebekelere, veritabanlarına, enformasyon koridorlarına teslim tanesi gibi dizildiği ve böylelikle bedenlerimizin adeta, enformatik olarak ipe geçirildiği tüm bu enformasyon depolayan sitelerin artık gözlemlenmekten kaçabileceğimiz ya da etrafında bir direniş hattı çekebileceğimiz bir sığınak sağlamadığını ileri sürmektedir.

Küresel koşullarda bireyin yakınlık kavramı da farklılaşmıştır. Telefonla konuşulan kişi odadakilerden, internette sohbet edilen kişi aynı evin içinde bulunan bir kişiden daha yakın gelebilir. İnternette birlikte oluşan sanal mekanda artık, burası-orası, iç-dış, yakın-uzak gibi ayrımların pek bir anlamı kalmamıştır. İletişimde zaman ve mezan sorununun ortadan kalkmasıyla, uzay ve mezan sınırları en azından elektronik mesaj kullanan bireyler için sorun olmaktan çıkmıştır. *

Siber alem küresel çağın multifrenik kişisi için cazip kimlik seçenekleri sunmaktadır. İnternette kimliğin akışkan olduğunu söyleyen psikolog Sherry Turkle (akt: Sayar, 2001:90); sanal alem kişilerin benliklerini tek ve bir olarak algılamadıklarını, aksine pek çok yönden oluşan bir benlik yaşantıladıklarını belirtir. Açılan her yeni pencere benliğin bir başka cephesini çağırılmaktadır. Küresel iletişim teknolojilerini ulaştıkları hızla, bilincin yapısını dönüştürdükleri, bunun da bir yönelim kaybı (disorientation) yarattığı dile getirilmektedir.

Postmodern Toplum ve Çoğul Kimlikler

Politik alanda postmodernizmi yorumlarken, onu aynı zamanda kapitalizmin gelişme süreci ile ilişkilendirilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır. Postmodernizm yaygın bir söylem olarak ortaya çıktığı 1980’li yıllar aynı zamanda Batı dünyasında küreselleşme söylemlerinin ve uluslararası iktisadi kuruluşlar çerçevesinde yapısal uyum uygulamalarının başladığı tarihlere dir. Küreselleşme ve postmodernizm arasında her ne kadar mekanik bir bağ olduğu iddia edilemese de, bu örtüşme tamamen bir rastlantı olarak da görülemez (Timur, 1996:49).

* Yakın ve Uzak kavramlarını Bauman şöyle açıklar: **Yakın**; el altında, alışlageldik olan; aşına olduğumuz, açık ve net şekilde bildik olan şeydir; her gün görülen, rastlanan, uğraşılan ya da etkileşime girilen, alışkanlık haline gelmiş ve her gün yürüttüğümüz faaliyetlerle iç içe geçmiş kimse ya da şeydir. “Yakın” chez soi, evde hissedilebilen, bir iç mekandır; olmaz ya, olsa bile, kişinin içinde kendini nadiren yitirdiği, nasıl konuşup nasıl davranacağını nadiren bilemediği bir mekandır. **Uzak** ise; kişinin ancak zaman zaman girebildiği ya da hiç giremediği, şeylerin orada kişinin öngöremediği ya da kavrayamadığı bir biçimde olduğu, olduklarında da kişinin nasıl tepki vereceğini bilemediği bir mekandır: Kişinin hakkında çok az şey bildiği, fazla bir şey bekleyemeyeceği ve özen gösterme yükümlülüğü hissetmeyeceği şeyleri barındıran bir mekandır; sıkıntıyı ve korkulan zararları davet ederek “uzaklara” açılmak, idrak sınırlarını aşmak, yersiz ve dayanaksız kalmak demektir.(bkz: Z. Bauman, a.g.e., s.21)

Connor'a göre (2001:349); postmodern teorinin işlevsel ayırt edici niteliği, farklılıkların "içerme ya da özdeşleşme" kanalıyla meşruluk elde etme arzusu değil, "muhalif olma ya da özdeşleşmeme" kanalından meşruluk elde etme arzusudur.

Başka seslerin ve dünyaların parçalanmışlığını, çoğulluğunu ve sahiciliğini kabul etmek, iletişim sorununu ve iletişime hakim olma yoluyla iktidar uygulanmasını keskin biçimde gündeme getirir. Postmodernist düşünürlerin çoğu, enformasyonun ve bilginin üretimi, tahlili ve aktarılması açısından doğan yeni olanakların büyümesi altındadır. Bazı düşünürler, iddialarını sağlam bir biçimde yeni iletişim teknolojileri bağlamına yerleştirir, (Lyotard gibi)*; bazıları da, Bell ve Touraine'in bilgi temelli bir "post-endüstriyel" topluma geçişe ilişkin tezlerinden hareketle, postmodern düşünceyi, ileri kapitalist ülkelerde iletişim dillerinde gerçekleştiğini düşündüğü, çarpıcı bir toplumsal ve politik geçişin tam merkezine koyar (Harvey, 1997:65). Dolayısıyla postmodern yapıtların çoğunda, modernizmin değişmesinin ardında, iletişimin teknik ve altyapısındaki değişimlerin yattığı yolunda epeyce açık görüş mevcuttur.

Postmodern zamanda hareketlilik, yer değiştirme, en gözde değer haline gelmiştir. Hareket özgürlüğü, postmodern dönemin ayırıcı bir öznesidir. "Frederic Jameson, postmodern dönüşümü mekan ve zaman dönüşümümüzde bir krize bağlar: bu kriz çerçevesinde, mekansal kategoriler, bir yandan zaman kategorilerine hakim olmaya başlar, bir yandan da öyle bir değişim gösterirler ki bu değişime yetişmemiz mümkün değildir. Jameson'a göre, 'bu yeni tür hiper-mekana uygun bir kavramsal avadanlığımız henüz yoktur; bunun nedeni, kısmen, algılama alışkanlıklarımızın, daha önce yüksek modernizmin mekanı olarak anılan eski tür mekanda oluşmuş olmasıdır'" (akt: Harvey, 1997:227). Dolayısıyla modern düşünüşün zihinlerimizde inşa ettiği zaman ve mekan algısı, postmodern dönemde yerini hareket özgürlüğüne, zamansızlığa ve mekansızlığa bırakmıştır.

Kuralsızlık ve belirlenememezlik evreni olarak görülen postmodernizmde, modernizmin düşünce sistemine bir karşı duruş vardır. Modernizm tarafından kutsanan her şey, postmodernizm tarafından sorgulanmaktadır. Parçalanmışlık, bölünmüşlük, farklılığın ve özgün olmanın yüceltildiği postmodernitede, kimlik kavramı farklılıklar ve benzerlikler ekseninde ele alınır. Postmodernite kimlik inşasında, modern paradigmanın tersine kaygan bir zemin üzerinde gelişen toplumsal koşullar içerisinde belirsizlik, çeşitlilik, heterojenlik, karmaşıklık, görecelik ve parçalanmışlık kavramları hakimdir. Bu dönemin geçerli olan kimlik söylemi, heterojenlik ve farklılık özünde biçimlenmektedir.

Bu dönemde kimlik kavramı, toplumsal yaşamın hızla farklılaşması ve karmaşılaşması sonucu, çok daha kırılğan, değişken ve çok katmanlı bir yapıdadır. İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte zaman ve mekan tanımlamalarının dönüşüme uğradığı postmodernitede, kimlik kavramı sorunsallaştırılmakta, öznenin artık dayanaklarını (öznenin taşıdığı varsayılan değerler) yitirdiği iddia edilmektedir. Zaman ve mekan kimlik tanımlamalarında önemli yer tutmaktadır. Ancak bu kavramlarda gerçekleşen kaymalarla, kimliği yeniden kurma arayışı içine girilmiştir. Artık insanın kendini belirli bir yerde konumlandıramayacağı bir kültürel ortam doğmuştur (Karaduman, 2007:50).

Postmodernistlere göre insan sürekli bir oluşum halindedir; o hem her an çevresinden etkilenir, duyularıyla çevresini algılar, duygulanır, yorumlar ve anlar, hem de çevresini kendi eylem, tavır ve görüşleriyle etkiler. Böylece insandan özgün ve özgür kişiymiş gibi söz etmek, yaşam gerçeğini çarpıtmak olur. Postmodernistler bu nedenle "kişi" sözcüğü yerine "özne" sözcüğünü kullanırlar (Doltaş, 2003). Dolayısıyla postmodern teoriler, çağdışı ve eksik olan liberal hümanist yaklaşımın sabit ve değişmeyen birey kurgusunu eleştirerek, kimliğin geleneksel kavramlarını kökten değiştirmişlerdir (Korostelina, 2007:15). Laclau ve Mouffe'nun postyapısalcı ve postmarksist söylem teorisine göre, kimlikler belirsiz ve akışkandır. Kimlikler, söylem farklılıkları tarafından aşırı derecede belirlenmekte ve özne konumları, kimlikleştirilmenin çokluğuyla ilgili seçenekler sunmakta, böylece kişilik, temsiliyet ve insan öznelliğinin imkanı garanti altına alınmış olmaktadır (Carpentier, 2005:199-200). Yapısalcı dilbilime paralel olarak Levi-Strauss'un modelinde de, özne homojen ve kendi kendini denetleyebilir olmaktan uzaktır; özne, varlığının bile farkında olmadığı bir yapı tarafından inşa edilir; yapının ve bu yapıdaki dönüşümlerin nesnesidir. Öznenin yapı, daha doğrusu simge tarafından inşa edilmiş ve ona tabi kılınmış olması yapısalcı çözümlenmelerin en çok eleştiri alan noktasıdır (Üşür, 1997:80). Fraser'e göre (2004:4); öte yandan çağdaş postyapısalcı, sosyal ve kültürel teori; öznellik ya da kimlikle ilgili herhangi bir analizde, söylemsel inşa ve/veya sosyal kendiliği özne konumları bağlamında eleştirmiştir. Ancak bu iddialar, 'deconstruction' şemsiyesi altında, kendilik nosyonunun özel ilgilerinin evrenselci ve doğal durumunun politikleşmesine oranla zayıf kalmıştır.

Foucault' a göre, kimliğin hammaddesi söylemler içinde oluşmakta, sonra bireyler tarafından benimsenip içselleştirilmekte ve süreç içinde bir kimlik duygusu şekillenmektedir. Bireyin çok katlı kimlikleri

* Lyotard, post-modern durumu betimlerken, bilginin değişen konumuna ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasına özel bir önem atfeder. Lyotard'a göre postmodern toplum, bilgisayar, enformasyon, bilimsel bilgi, bilim ve teknolojiye yeni ilerlemelerden kaynaklanan hızlı değişme toplumdur.

içselleştirdiğini belirten Foucault, sınıf, etnik köken, ırk, cinsiyet ve cinsellik gibi farklı kimliklerin, birbirleriyle etkileşim halinde olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla postmodern dönemde herşey söylem çerçevesinde açıklanır ve kimlik de dil aracılığıyla oluşur görüşü hakimdir.

Modern kimliğin konumu, insanın mesleği, kamusal (ya da ailevi) alandaki işlevi etrafında oluşurken, postmodern kimlik ise görünüşler, imajlar ve tüketime dayanan boş zaman faaliyetleri çevresinde oluşur. Postmodern kimlik, rol yapmak ve imaj oluşturmak suretiyle, sahnede oyun karakterlerini oynar gibi teatral biçimde kurulurken, modern kimlik kişinin kim olduğunu (meslek, aile, politik özdeşleşmeler vb.) gösteren temel tercihleri içine alan ciddi bir meseleydi (Kellner, 2001:207). Dunn (1998:66); postmodern kimlik oluşum sürecini, benliğin bir tüketim kültürüyle dönüştüğü ve kimlik ile benliğin anlamlandırılmasının teknolojik süreçlerle istikrarsızlaştırıldığı tüketim formuyla tekrar kurulduğu ve yeniden şekil verildiği bir süreç olarak tanımlamaktadır. Postmodern birey, benlik iddiasında olmayan bir kişidir. “Bu insan, geçici, planlanmamış, sıra dışı olana ilgi duyar; anlık arzularının tatmini güdüsüyle hareket ettiğinden genel ve emredici kurallar çerçevesinde işleyen ailesel, dinsel ve ulusal bağlılıkları önemsemez” (Rosenau, 1998:97-98). Postmodern özne için iç ve dış hayat arasındaki sınır bile belirsiz ve akışkan hale gelmiştir. Özne değişik zamanlarda değişik kimlikler üstlenmektedir, uyumlu bir benlik etrafında birleşmeyen kimlikler... Dolayısıyla içimizde birbiriyle çelişen, değişik yönlere çekilen birden fazla kimlik bulunmaktadır. Postmodern insanın özdeşleştiği roller de önemli değildir, çünkü rol önce o rolün içine girecek birisini gerektirir. “özgür ve spontane bir ben vurgusuyla kurduğum ve ürettiğim şeyin ta kendisiyim; öyle ki şimdi böyleyim, ama daha sonra farklı olabilir ve kendimi farklı bir biçimde yaşarım” (Funk, 2005:62-63) cümlesi tam olarak postmodern kimliği ifade eder.

Post-modern düşüncenin bir diğer öncülerinden Baudrillard, iletişim teknolojilerinin doğal dünyayı teknolojik olarak dolaylı bir üst-gerçekliğe (hyper-reality) dönüştürdüğünü söyler. İletişim teknolojilerinin bireylerarası ve toplumsal ilişkilerde merkezi bir rol oynadığı günümüz toplumlarında Baudrillard, çok daha fazla enformasyonun ama çok daha az anlamın bulunduğu bir evrende olduğumuzu söyler. Baudrillard (1991:22); “bilgisayarlaşmaya dayalı toplumsal örgütlenmenin üretimin yerini aldığını ve yeni bir simülasyon çağının içerisinde bulunduğumuzu iddia etmektedir. Modernlik, eğer kodları ve modelleri endüstri burjuvazisinin denetlediği üretim çağıysa, bunun tersine post-modern simülasyonlar çağı, modeller, kodlar, sibernetik tarafından yönetilen bir enformasyon ve göstergeler çağıdır. Bu medya ortamında enformasyon, eğlence, imaj ve politika arasındaki sınır infilak edip içe göçmekte, enformasyon bombardımanının yarattığı entropi sonucu gerçekleşen bu içe göçme kitlelerin sessiz yığınlar haline gelmesine neden olmaktadır.”

Frankfurt Okulu; Baudrillard ve diğer postmodern kuramcılara göre özerk, kendini kuran özne; modern bireylerin bir bireycilik kültürünün başarısı iken, toplumsal süreçler ve rasyonelleşen, bürokratikleşen, dolaylı ve tüketicileşen bir kitle toplumu yüzünden parçalanmakta ve gözden kaybolmaktadır. Postyapısalcılar öznel kimliğin kendisinin bir söylem, dilin ve toplumun bir inşası olduğunu, kişinin tözsel bir özne olması, gerçekten sabit bir kimliğe sahip olmasının üstbelirlenmiş bir yanılısma olduğunu iddia ederek, özne ve kimlik kavramlarına saldırırlar (Kellner, 2001:197-198).

İmaj ve görünüş, postmodern imaj kültürünün ve postmodern kimlik inşasının temel öğeleridir. İmajlar yoluyla inşa edilen kimlikler, çoklu, akışkan, hareketli ve hızlı değişmeye açık özellik göstermektedir. Çoklu kimlikleri benimseyen postmodern kimlik, daha çok boş zaman faaliyetleri ve tüketim imajlarıyla biçimlenen, özgürce seçilen ve özgürce değişebilen bir yapı eğilimindedir. Bu yüzden çoğulculuk ve çeşitlilik anlayışına yapılan vurgu önem taşır.

Aydınlanma, insan aklının mutlaklaştırılması, Avrupa kültürü ve medeniyetinin Avrupa dışı tüm toplum ve medeniyetlere empoze edilmesi anlayışı üzerine bina edilmişken; postmodernizm sınıfsal ve ırksal farklılıkların eşit temsiline sağlanması düşüncesi ile çoğulculuk ve çeşitlilik anlayışına dayanmaktadır (Serdar, 2001:18,24). Evrenselci ve bütünlükçü anlayış aydınlanma geleneğinin ve modernizmin merkezinde yer alır.* Buna karşın postmodernizm, totalleştirici ve katogerleştirilmiş bütün söylemlere karşı çıkar. “Kimlik politikalarının eleştirisini takiben farklılık politikalarına ilişkin teori, postmodern durumun kimlikleri dayanaksızlaştırdığına ve merkezsizleştirdiğine ilişkin bir nosyon ortaya koymuştur. Aslında kimlik konusunda uzunca bir süredir devam eden tartışmalar; modern ve Batının gelişim tarihindeki epistemolojik bakış açısıyla başarılı tarihsel periyotlara karşı durma veya sosyokültürel durumlara muhaliflik olarak tanımlanan postmodern düşünce arasında giderek artan gerilim bağlamında gerçekleşmiştir” (Dunn, 1998:81). Postmodernistler, farklı

* Parçalanma, belirlenemezlik ve bütün evrensel “bütüncül” söylemlere karşı, derin bir güvensizlik, postmodernist düşüncenin, temel özellikleridir. Felsefede pragmatizmin yeniden keşfi, Foucault’un tarihte süreksizlik ve farklılık konularındaki vurgusu ve “basit ya da karmaşık nedensellik yerine biçim çeşitliliği gösteren korrelasyonları” öne çıkarması, matematik alanında belirlenemezliği vurgulayan yeni gelişmeler, etik, politika ve antropoloji alanlarında “öteki” kavramının geçerliliği ve saygıdeğerliği konusunda yeniden doğan duyarlılık, bütün bunlar yaygın ve derin bir değişime işaret eder. Bütün bu örneklerin ortak yanı, “üstanlatılar”ın (yani evrensel iddiaları olduğu düşünülen geniş ölçekli teorik yorumların) reddedilmesidir. (bkz:David Harvey, a.g.e., s:21)

toplumsal yapıların yerel özelliklerine önem atfetmişler ve moderniteye özgü sınıf, ulus gibi kavramlar yerine tikel kimlik yapılanmalarına vurgu yapmışlardır.

Dolayısıyla postmodern felsefe ile modernizmin sınıf farklılıkları ve sınıf mücadelesi dönüşüme uğramakta bunun yerine, cinsiyet, ırk, etnisite ve cinsellik gibi tikel kimliklere ve bu kimliklerin tikel mücadelelerine vurgu yapılmaktadır. “Toplu anlamların yitirildiği veya güçlerini kaybettikleri bir dünyada, örneğin toplumsal sınıf kavramının yeri ne olacaktır? Laclau, toplumsal aktörlerin üretim süreci içinde konumlanışının, bu aktörlerin kimliklerini tanımlamakta merkezi bir yer işgal etmeye devam ettiğini belirtir. Ama bu konumlanış, artık öznelerin kimliklerini sistematik biçimde belirlememektedir. Öznelerin kimlikleri dağılmakta, çoğullaşmakta, kimi yerde çakışırken, birçok yerde de farklılaşmaktadır” (İnsel, 1996:11). Postmodern söylem, öznelerin evrensel ortak kimliklerinin artık mümkün olmadığını söyler. Evrensellik artık tarihe karışmıştır. Modern sonrası dönemde toplumsal aktörler kimliklerini evrensel değerler üzerinden değil, tikelikleri üzerinden inşa etmektedir.* Postmodern dönemde tikelliğin ön planda olduğu bir ortamda kimlikler de kültürel, cinsel, etnik gibi ayırmaya başlamış, kimlik savaşları ve kimlik politikaları yeni bir mücadele alanı olarak karşımıza çıkmıştır.

Etnik ve millî eksenli kimlik tanımlarını eleştiren postmodernistler, bireyin kendini tanımlamada birden çok seçeneğe sahip olduğunu ve bu kimliksel seçeneklerin dinamikliğini vurgulamışlardır. Onlara göre kimlik, tüm bileşenleriyle birlikte bir bütün olarak değerlendirilmeli, etnik kimlik, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, cinsel tercih gibi diğer bileşenlerden ayrı tutulmamalıdır (Özkırmı, 1999:228).

Kapitalizm ve modernizm, bireysellik mitini körüklemekte, postmodernizmle ortaya çıkan bölünmüşlük, parçalanmışlık sonucunda, bireylerin kendi kimliklerini tam ve bütünleşik olarak algılamaları giderek zorlaşmaktadır. Siyasal bağlamda kimlik oluşturucu araçlarını yitiren birey, postmodern toplumda yerini ve kimliğini konumlandırmada güçlük çeker. Kapitalist üretim yapısının örgütlenme sürecindeki değişimi Hall (1995: 109-124); özne ve kolektif kimliklerdeki değişim açısından ele alır. Ona göre, “kolektif toplumsal öznelerin sınıf, ulus ya da etnik öznelerin parçalanmaya uğramış ve çoğullaşmış hale gelirken, birey özne daha çok önem kazanmaktadır.” Hall’a göre, artık toplumsal yeniden üretim için, yeni zamanların bu kültürel haritası içinde farklılık ve çeşitliliğe adanmış bir yurttaşlık tanımlaması yapmak şart olmuştur.

Modernitenin tek ve kesin bilgi anlayışını eleştirerek, gerçeğin izafiliği düşüncesini tartışan postmodernizm, farklılıkların ve melez kültürlerin yaşaması gerektiğini ileri sürerek, millî devlet yapılarını da alttan alta yıpratır. Millî kimliği hegemonik ve tek etnik kimlik olarak tanımlayan milliyetçilik algısı, postmoderniteyle kırılmaya uğrar. İster etnik, isterse kültürel milliyetçilik kategorisinde olsun, pek çok ulus için ulusçuluğun birleştirici, tek çatı altında toplayıcı yapısı sorgulanmaya başlanmıştır. Buna paralel olarak, alt-kimlik, üst-kimlik ve çok-kültürlülük gibi söylemler ve bunlara ilişkin tartışmalar başlar. Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi, bazı ulus-üstü örgütlerin, bu çatı altında toplanan uluslar için bir üst-kimlik oluşturduğu ya da oluşturacağı düşüncesi gündemdedir (Akça, 2007:53). Postmodern dönemde uluslar, bütünlük ve süreklilik işlevlerini yitirmektedir. Ulus devlet varlığını sürdürmekte; fakat dayandığı taban ve bu tabana ait kültürel yapı değişmektedir.

SONUÇ

Bireyin özsel gerçekliğini tanımlayan ve konumlandıran bir kavram olarak kimlik, geleneksel toplumlardan postmodern döneme kadar toplumsal ve kültürel bir tutunum aracı olarak referansta bulunan bir kavramdır. Dolayısıyla toplumsal yaşantı yapılarının üretim biçimlerine paralel olarak değişmesiyle, kimlik kavramının dinamikleri gibi, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olan kavramın anlamlandırma parametreleri de değişmiştir. Günümüzde valiz kavram olarak görülen ve kullanılan kimlik olgusunu bugün geldiği noktayı anlamak ve tartışmak için, geçmiş kökenlerini ve tarihsel süreç içerisinde nasıl evrildiğini görmek gerekliliği doğmuştur.

Bu tarihsel sürece baktığımızda modern öncesi dönemde kimlik, ait olunan toplumsal gruplarla (aile, klan, soy gibi) özdeşleştirilmiştir. Bilimsel bilgi, özgürlük ve özerkliğin öncü nosyonları olarak sayılan modernizmle birlikte ise; kimlik bağlamında ‘bireysellik’ kutsallaştırılmış, toplumsal yaşantının merkezine bireyin kendisi alınmıştır. Modern yaşamın dayatmalarıyla toplumsal işbölümünün ve rollerin giderek arttığı modern toplumlarda kimlik çoklu ve hareketli bir yapıya bürünmüştür. Modernitede birey kendini ‘öteki’ üzerinden kurar. Kimliğini ‘öteki’ üzerinden kuran birey, kimlik edinmek amacıyla seçimler ve tercihler yapmak zorundadır. Bu nedenle modern yaşamda kimlik sürekli oluşum halinde, değişime ve yeniliğe açık bir

* Laclau için, tikelin sorunu, kimlik politikalarının sorunudur. Her ikisi de, bir özgül grubun üyelerinin kendi içlerinde benzer veya aynı olduklarını varsayar. “Siyahlar”, “kadınlar” veya “eşcinseller”, gibi benzerlikler üzerine inşa edilen kimlik politikaları, aslında farklılıkların reddi olarak da ele alınabilir. (İnsel,1996:13)

karakteristiğe sahiptir. Modern dönemde ulus-sınıf gibi kavramlar değerlidir; ulus-devlet ve sınıf tartışmaları ve mücadeleleri kimliksel aidiyetleri belirleyen unsurlardır.

Modern dönem sonrasında ise tüm dünyayı saran ve etkileyen küreselleşme süreciyle kimlik algısında da birtakım değişimler yaşanmış, kimlikler sınırları aşan akışkanlığa sahip bir karaktere bürünerek, zamansız ve mekansız bir uzamın parçası olarak dönüşüm geçirmiştir. Kolektif kimlikler erozyona uğramış, bunun yerine alt-kimlik, üst-kimlik ya da çok-kültürlülük gibi farklı kavramlarla, farklılıkların biraradalığı öne çıkmıştır. Özellikle iletişim teknolojilerinin hızlı gelişmeleri ile yeni çağın kamusal alanı sayılan internetin sağladığı olanaklarla 'sanal kimlik' kavramı oluşmuştur. Kimlik artık parçalı (yamalı bohça gibi) yapısı ve online görünmezlikle istediği şekle bürünür biçimde akışkan ve her an değişebilir ve yeniden inşa edilebilir haldedir. Küreselleşme ve ona eşlik eden postmodernlik tartışmalarında ise; özünde kuralsızlık ve belirlenememezliğin geçerli olduğu bu düzende, modernitenin bütün düşünce ve değer sistemi reddedilmiş, kutsal sayılan her şey tekrar sorgulanmıştır. Moderniteden postmoderniteye geçişle birlikte, kimlik bağlamında ulus ve sınıf gibi bütünlükçü kavramlar terk edilmiş, bunların yerini tikel kimlikler (cinsiyet, ırk, etnisite gibi) almıştır. Parçalanmışlık, bölünmüşlük, farklılık, çoğulculuk, çeşitlilik ve özgünlük yüceltilen değerlerdir; kimlik kavramı bu bağlamda da farklılıklar ve benzerlikler ekseninde inşa edilen ve istenildiği zaman da terk edilen bir yapıdadır. Postmodern kimlik inşasının temel öğeleri imaj ve görünüşdür. Yaşam stillerinin ve kimlik yapılarının tüketim odaklı inşa edildiği postmodern dönemde, kimlikler değişken, hemen içselleştirilecek ve kolayca terk edilebilecek şekilde biçimlenmektedir. Postmodernitenin özü, kimlik algısında da kendini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- AKÇA, Baştürk Emel (2007), "Küreselleşme ve Türk Ulusçu Söyleminin Dönüşümü: 17 Ağustos Depremi Sonrası İki Ülke Basınına Yansıyan Türk-Yunan Dostluğu", **Kimlik, Medya ve Temsil**, Der: Emel Baştürk Akça, Ankara: Nobel Yay.
- AKSOY, Asu (1994), "Bilgi Devrimi: Toplumun Çözülüşü mü?", **Birikim**, sayı: 60, İst: Birikim Yayınları,
- ASLANOĞLU, A. Rana (2000), "Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme", **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der: E. Fuat Kayman/Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul,
- BALCI, Ali (2006), "Roland Robertson, Küreselleşme ve Kültür", **Bilgi** (12)
- BAUDRILLARD, J. (1991), **Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu**, Çev: Oğuz Adanır, İstanbul:Ayrıntı Yay.
- BAUMAN, Zygmunt (1997), **Küreselleşme, Toplumsalın Sonuçları**, Çev: Abdullah Yılmaz, İst.: Ayrıntı Yay.
- BİLGİN, Nuri (2001), **İnsan İlişkileri ve Kimlik**, İstanbul: Sistem Yay.
- BİLGİN, Nuri (2007), **Kimlik İnşası**, İzmir: Aşına Kitaplar
- BİNARK, Mutlu (2001), "Kadının Sesi Radyo Programı ve Kimliği Konumlandırma Stratejisi", **Toplumbilim**, Sayı:14, Ankara: Bağlam Yayınları
- BOSTANCI, M. Naci (1999), **Bir Kolektif Kimlik Olarak Milliyetçilik**, Doğan Kitap, İstanbul,
- BUCKINGHAM, David (2008), "Introducing Identity." **Youth, Identity, and Digital Media**. Ed: David Buckingham. (The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning). Cambridge, MA: The MIT Pres.
- CARPENTIER, Nico (2005), "Identity, Contingency and Rigidity", **Journalism 6(2)**, Sage Publications, London
- CONNOR, Steven (2001), **Postmodernist Kültür**, Çev:Doğan Şahiner, İst.: YKY
- DOLTAŞ, Dilek; "Postmodernizmin Getirdikleri Götürdükleri", <http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/dersbelgeligi/dersbelgeyazilari/dbonbir/postmodernizm.htm>, 11 Ağustos 2003
- DUNN, G. Robert (1998), **Identity Crises: A Social Critique of Postmodernity** University of Minnesota Pres Minneapolis, London
- EROL, Nuran (2001), "Kültürel Bir Kimlik Olarak Delikanlılığın Yükselişi", **Doğu Batı**, Sayı:15
- FRASER, Mariam (2004), **Identity without Selfhood, Simone de Beauvoir and Bisexuality**, Cambridge University Press, UK
- FUNK, Rainer (2006), **Ben ve Biz: Postmodern İnsanın Psikanalizi**, Çev: Çağlar Tanyeri, İst.:YKY
- GÜLEÇ, Cengiz (1992), **Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi**, Ankara: V Yayınları
- GÜRHANİ, Nihal (2004), "On-Line (Çevrimiçi) Toplumun Doğuşu," <http://sinemafanatik.com>, (12.10.2004)
- GÜRKAN, Nilgün (2001), Medya ve Toplum-2, www.bianet.org, (03.08.2001)
- GÜVENÇ, Bozkurt (1993), **Türk Kimliği**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- HALL, S. (1998), "Kültürel Kimlik ve Diaspora", **Kimlik: Topluluk/Kimlik/Farklılık** içinde. Der: J. Rutherford, Çev: İ. Sağlamer, İstanbul:Sarmal Yay.
- HALL, Stuart (1995), "Yeni Zamanların Anlamı", Der: M. Jacques, **Yeni Zamanlar**, Çev: Abdullah Yılmaz, İst.:Ayrıntı Yay.
- HALL, Stuart (1998), "Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler", **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi** (içinde), Der: Anthony D. King, Çev: Gülcan Seçkin-Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yay.,
- HARVEY, David (1997), **Postmodernliğin Durumu**, Çev: Sungur Savran, İst.:Metis Yay.
- ILGIN, Leyla (2003), "Söylem ve İdeoloji", **Söylem ve İdeoloji**, Haz:Barış Çoban, Zeynep Özarslan, , İstanbul:Su Yayınları
- İNSEL, Ahmet (1996), "Tikelci Evrensellik Mümkün mü?", içinde, Ernesto Laclau, **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, Çev: Ertuğrul Başer, İst.:Birikim Yay.,
- KARADUMAN, Sibel (2007), "Medyatik Gerçeklikte Kimlik Temsilleri: Televizyon Haberlerinin Aktörleri Üzerine Düşünceler", **Selçuk İletişim Dergisi**, Cilt:4, Sayı:4
- KELLNER, Douglas (2001), "Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası", Çev: Gülcan Seçkin, **Doğu Batı**, Sayı:15
- KOROSTELINA, Karina V. (2007), **Social Identity and Conflict, Structures, Dynamics and Implications**, Palgrave Macmillan, USA
- MATTELART, Armand (2001), **İletişimin Dünyasallaşması**, İst.: İletişim Yay.
- MORLEY, David (2003), **Home Territories, Media, Mobility and Identity**, Newyork: Routledge
- ÖNÜR, Nimet (2001), "Küreselleşme Ulus Devlet ve Değişen Ulusal Kimliklerde Medyanın Rolü", **Sosyoloji Dergisi**, Sayı:8-9,İzmir
- ÖZBEY, Nurullah; "Ötekileştirmenin Kökenleri",

http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/fb37d5bbdbbae16_ek.pdf?dergi=HABER%20B%C3%9CLTEN%C4%B0, (12.02.2009)

ÖZKIRIMLI, Umut (1999), **Milliyetçilik Kuramları**, İst.:Sarmal Yay.

ROSENAU, P. Marie (1998), **Postmodernizm ve Toplumbilimleri**, Çev:Tuncay Birkan, Ankara:Bilim ve Sanat Yay.

SAYAR, Kemal (2001), "Küreselleşmenin Psikolojik Boyutları", **Yeni Symposium** 39 (2)

SERDAR, Ziyaüddin (2001), **Postmodernizm ve Öteki**, Çev: Gökçe Kaçmaz, Söylem Yay., İst.,

ÜŞÜR, Sancar Serpil (1997), **İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, Ankara:İmge.

SMITH, A. (2002), **Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik**, Çev: D. Kömürcü, İstanbul: Everest Yay.

SÖZEN, Edibe (1999), **Demir Kafesten Plastiğe Kimliklerimiz**, İst.: Birey Yay.

THOITS, Peggy A. - VIRSHUP, Lauren K. (1997), "Me's and We's: Forms and Functions of Social Identities", **Self and Identity Fundamental Issues**, Edited by Richard D. Ashmore Lee Jussim, New York:Oxford University Pres

TİMİSİ, Nilüfer (2003), **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara:Dost Kitabevi

TİMUR, Taner (1996), **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, , Ankara:İmge Kitabevi

TURNER, Bryan S. (2002), **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**, Çev: İbrahim Kapaklıkaya,, İst.:Anka Yay.

TÜRKBAĞ, Ulvi Ahmet (2003), "Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu", **Doğu Batı**, Sayı:23

VIRILIO, Paul (2003), **Enformasyon Bombası**, İst.:Metis Yay.

WEEKS, J. (1998), "Farklılığın Değeri", **Kimlik: Topluluk/Kimlik/Farklılık** içinde. Der: J. Rutherford, Çev: İ. Sağlamer,, İstanbul: Sarmal Yay.